

SXEDIO.G16

23.1.1957: Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΕΘΡΙΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΝΕΘΟΡΙΣΤΟΥΣ ΤΟΥ ΣΤΟ ΝΗΣΙ ΜΑΧΕ ΤΩΝ ΣΕΥΧΕΛΛΩΝ

Ενώ στην Κύπρο ο Κυβερνήτης προσπαθούσε να πουλήσει στους Κυπρίους το νέο σύνταγμα που είχε ετοιμάσει ο βρετανός συνταγματολόγος Λόρδος Ράντιγκλιφ και το οποίο προέβλεπε αυτοκυβέρνηση, πρωθυπουργό, Βουλή και Κυπρίους Υπουργούς, με την εξεύρεση νέων συνομιλητών, πέραν του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, ο Μακάριος και οι συνεξόριστοι του Μητροπολίτης Κερύνειας, Παπασταύρος Παπαγαθαγγέλου και Πολύκαρπος Ιωαννίδης συνέχιζαν να βρίσκονται στο σκοτάδι στην απομονωμένη εξορία τους στη νήσο Μαχέ των Σεύχελλών όπου είχαν εξοριστεί από το Μάρτη του 1956.

Ας δούμε πως περνούσαν οι εξόριστοι μέσα από την αλληλογραφία τους που έστελλαν λογοκριμένη στην Κύπρο, από την ώρα που ξεκίνησε το αεροπλάνο στις 9 Μαρτίου 1956 για να τους μεταφέρει στην εξορία.

Όταν στις 9 Μαρτίου 1956 ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και οι συνεξόριστοι του υποχρεώθηκαν να ανέβουν στο βρετανικό στρατιωτικό αεροπλάνο για να τους μεταφέρει στην εξορία κανένας δεν γνώριζε που θα πήγαιναν. Οι Άγγλοι είχαν αυστηρές οδηγίες και στις ερωτήσεις των εξορίστων δεν έδιναν καμιά απάντηση.

Οι τέσσερις βυθίστηκαν στα καθίσματα του αεροπλάνου για αρκετή ώρα. Στο νου του Μακαρίου περνούσαν σαν κινηματογραφική ταινία, τα όσα διαδραματίστηκαν τις τελευταίες μέρες και ιδιαίτερα τις τελευταίες 24 ώρες και την προειδοποίηση που πήρε ότι θα συνελαμβάνετο.

Όπως αποκάλυψε ο ίδιος στο ημερολόγιο του, στο πρώτο κεφάλαιο που αποτελείτο από 20 πυκνογραμμένες σελίδες και έφερε τον τίτλο "προς την εξορία" το οποίο έδωσε στον Άγγλο δημοσιογράφο

Τσιάρλς Φόλεϊ να το διαβάσει (περιοδικό **Times of Cyprus**, τεύχος **10**, **1957**) είχε προειδοποιηθεί από συνεργάτη του για την προγραμματιζόμενη σύλληψη και εξορία του, αλλά προχώρησε στα σχέδια του για να μεταβεί αεροπορικά στην Αθήνα, χωρίς να νοιάζεται γι' αυτή.

Εγγραψε ο Τσιάρλς Φόλεϊ στηριζόμενος ότι ημερολόγιο του Μακαρίου:

"Ο στενός φίλος που όλο αγωνία διεβίβασε στον Αρχιεπίσκοπο την είδηση κατέβαλε έντονες προσπάθειες να τον πείσει να μη αναχωρήσει την επομένη για την Αθήνα, όπου ως γνωστό θα μετέβαινε μετά το ναυάγιο των διμερών τότε διαπραγματεύσεων, για ανταλλαγή απόψεων με την Ελληνική Κυβέρνηση. Μα ο Μακάριος δε δέχτηκε την εισήγηση, όχι μόνο γιατί δεν πολυπίστεψε την όλη υπόθεση (κι' ας τον είχε κατατοπίσει και σε λεπτομέρειες ο πληροφοριοδότης του- ως και πως θα αφήνετο να μπει στο αεροδρόμιο κι ύστερα θα οδηγείτο σε ειδικό αεροπλάνο για πέταγμα προς το άγνωστο...) αλλά και γιατί αν πράγματι είχαν αποφασιστεί οριστικά η σύλληψη του (πάντοτε πρόβλεπε ότι τυχόν εξορία του θα συνεπήγετο κι απομόνωση και συνεπώς δεν αντιμετώπιζε θέμα απογορεύσεως επανεισόδου στην Κύπρο μετά από κάποιο ταξίδι στο εξωτερικό) αυτή θα επραγματοποιείτο οπωσδήποτε. Συνεπώς προτιμοτέρη η απαγωγή παρά άλλη "διευθέτηση". Σύλληψη μεσ' από την Αρχιεπισκοπή θα μπορούσε να οδηγήσει σε ιστορίες ανεπιθύμητες που τελικά θα ξέσπαζαν σε βάρος του".

Ενώ η αδελφή του Μαρία Χατζηκλεάνθους του ετοίμαζε τη βαλίτσα, ο ίδιος φρόντισε να βάλει σ' αυτήν περισσότερα ρούχα. Ακόμα και τα άμφια του έρριψε σ' αυτή.

- Μα τι θα τα κάνεις τόσα ρούχα, ρώτησε με απορία η αδελφή του.

- Υπολογίζω ότι θα χρειαστεί να καθήσω μέρες στην Αθήνα.

Ο Μακάριος δεν της αποκάλυπτε τους φόβους του.

Ετσι ενώ το αεροπλάνο κατηυθύνετο προς το "άγνωστον", όπως αναφέρει στο σημειωματάριο του ο Μακάριος σε κάποια στιγμή ρώτησε ένα από τους συνοδούς αστυνομικούς:

- Πού πηγαίνομεν σας παρακαλώ;
- Δεν ξέρω, ο πιλότος μόνο έχει τις οδηγίες.

Βάλθηκε να ανακαλύψει, αλλά σε λίγο τον πληροφορούσαν ότι πήγαιναν προς Νότο.

Υστερα από μερικές ώρες το αεροπλάνο με τους τέσσερις επιβατες προσγειωνόταν στο Αδεν για ανεφοδιασμό.

Προσθέτει ο Τσιάρλς Φόλεϊ στηριζόμενος πάντα στο σημειωματάριο του Μακαρίου:

" Το αεροπλάνο στάθμευσε μια ώρα και μετά απογειώθηκε και το ταξίδι ξανάρχιζε μέσα στη βαθεία νύκτα. Κάποια στιγμή ο Μακαριώτατος θυμήθηκε ένα λεξικάκι που είχε στον πρόχειρο χαρτοφύλακά που κρατούσε. Στις πίσω σελίδες ήταν κάτι έγχρωμοι μικροί χάρτες. Μετροφύλλησε και βρήκε τον χάρτη της περιοχής και προσπαθούσε να κατατοπισθεί.

- Ούτε και τώρα θα μάθουμε που πάμε; ρώτησε ο Εθνάρχης τον αξιωματικό.

Κι ο αξιωματικός άπλωσε αργά το χέρι και χωρίς να απαντήσει έδειξε με το δάκτυλο του κάτι στον πρόχειρο χάρτη του Αρχιεπισκόπου.

Ο Αρχιεπίσκοπος νομίζοντας ότι επρόκειτο για την Ναϊρόμπη γύρισε στους συναιχμαλώτους να τους πει τα νέα.

- Πηγαίνουμε στη Ναϊρόμπη.

Κι' όλοι άρχισαν να αναζητούν την πόλη στο χάρτη για να δουν πού πεφτει.

Η πτήση κράτησε συνεχώς ως τις εννέα το πρωί της επομένης, οπότε αγκομαχώντας το αεροπλάνο προσγειώθηκε σε μια απόμερη άκρη κάποιου αεροδρομίου. Οι ταξιδιώτες άρον, άρον οδηγήθηκαν σε ένα κατάκλειστο λεωφορείο με τα τζάμια σκεπασμένα με εφημερίδες. Ποιον να δουν και ποιος να τους δει:

Αφού κι' απ' αυτόν τον οδηγό ήταν απαμονωμένοι με ένα μικρό παραπέτασμα. Κι' η ζέστη ήταν φρικτή,

αφόρητη,

Ο Μάρτιος για την περιοχή είναι ο πιο ζεστός μήνας. Οι αιχμάλωτοι, εγκλωβισμένοι μέσα στο ασφυκτικά κλειστό λεωφορείο άρχισαν να στενοχωρούνται.

Μάταια ο Άγιος Κυρηνείας παρακάλεσε να ανοίξουν λίγο ένα παράθυρο.

- Δεν επιτρέπεται ήταν η απάντηση του αστυνομικού.

Ευτυχώς δεν κράτησε πολύ η διαδρομή με το αυτοκίνητο. Σε είκοσι λεπτά τους κατέβαζε σ' ένα χώρο περιφραγμένο με συρματοπλέγματα. Ενοπλοι πεζοναύτες πηγαиноέρχονταν συνεχώς. Σαν βάση ναυτική, σκέφτηκε ο Μακάριος.

- Είναι η Ναϊρόμπη εδώ, θέλησε να πληροφορηθεί από ένα μαύρο στρατιώτη.

Κι' εκείνος κοιτάζοντας τον με απορία σαν νάλεγε: "Μπα σε καλό σου, δεν ξέρεις που είναι" απάντησε:

- Οχι, εδώ είναι η Μομπάσα.

Οι ταξιδιώτες έμειναν εκεί σε ειδικά δωμάτια που τους παραχωρήθηκαν για να ξεκουραστούν, ως το απόγευμα, οπότε πήραν εντολή να ετοιμαστούν για να συνεχίσουν το ταξίδι.

- Για τις Σεϋχέλλες, αντιλαμβάνομαι, παρετήρησε ο Αρχιεπίσκοπος στον αξιωματικό.

- Νομίζω ναι.

Ήταν η πρώτη φορά που οι εξόριστοι πληροφορούνταν τον τόπο του προορισμού τους. Ο Εθνάρχης έκαμε λόγο για τις Σεϋχέλλες από παλαιότερα δημοσιεύματα που μιλούσαν για εξορία στον Ινδικό Ωκεανό κι' από την παλιά παράδοση των νησιών να φιλοξενούν εξορίστους.

Οι αιχμάλωτοι οδηγήθηκαν σ' ένα πλοiάριο του στόλου που γρήγορα ανοίχτηκε στο πέλαγος μέσα στο σκοτάδι.

Την επομένη σαν ξύπνησαν διαπίστωσαν ότι βρίσκονταν κοντά στην ακτή. Οι αρχές φοβήθηκαν για οποιεσδήποτε εκδηλώσεις μια και τα νέα είχαν

διαρρεύσει.

Στις **11** το πρωί έφθανε το πολεμικό "Λοχ Φάντα" που τους μετέφερε στις Σεϋχέλλες.

Το ταξίδι κράτησε τρεις μέρες και σαν το "Λοχ Φάντα" προσάραξε στο λιμάνι Βικτώρια της νήσου Μαχέ, του συγκροτήματος των Σεϋχελλών οι τέσσερις τοποθετούντο βιαστικά σε ένα κλειστό ημιφορηγό για να μεταφερθούν στην εξοχική έπαυλη "Σαν Σουσί", όπου θα περνούσαν εξόριστοι για ένδεκα σχεδόν μήνες.

Οι πρώτες ημέρες ήταν δύσκολες. Και η προσαρμογή δυσκολότερη. Και το χειρότερο η Κύπρος ήταν πολύ νωπή στις σκέψεις τους και αυτό τους πλήγωνε περισσότερο.

Ο Παπασταύρος σημείωσε στο ημερολόγιο του για τις πρώτες μέρες:

"27 Μαρτίου 1956: Κυριακή της Τυροφάγου στις Σεϋχέλλες. Σηκωθήκαμε πρωί. Αδίκως όμως καρτερούσαμε να ακούσουμε τις καμπάνες. Με την καρδιά σφιγμένη κλειστήκαμε ο καθένας εις το δωμάτιο του και κάναμε την προσευχή μας. Όταν βγήκαμε εις μάτην ο καθένας προσπαθούσε να κάμει τον ευχαριστημένο και τον ήσυχο. Τα μάτια όλων ήσαν βουρκωμένα. Το κεφάλι εβούιζεν. Οι καρδιές ήταν βαριές. Ανταλλάξαμε διάφορες κουβέντες. Υστερα αρχίσαμε να ψάλλουμε. Ψάλλαμε διάφορους ύμνους. Μέσα στο καμίνι που μας έκαιγεν η μουσική με τους υπέροχους χριστιανικούς της ύμνους έκανε το θαύμα της. Η στενοχώρια ξεχύθηκε από μέσα μας και η ελπίδα προς το Μεγάλο πατέρα τόνωσε τις ψυχές μας. Αληθώς Κύριε, Μακάριος ο ελπίζων επί Σε".

Μια εικόνα της ζωής των συνεξοριστών τις πρώτες ημέρες έδωσε ο απεσταλμένος της εφημερίδας "Ντέιλι Μέιλ" του Λονδίνου στη Μαχέ στα τέλη Μαρτίου **1956:**

"Πήγα σήμερα στο λόφο όπου είναι κτισμένη η έπαυλη στην οποία ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, ο Επίσκοπος Κυρηναίας Κυπριανός και οι άλλοι δυο εξόριστοι βρίσκονται "υπό περιορισμό". Η έπαυλη έχει

γύρω της ολόκληρο στρέμμα παραδεισένιων κήπων. Η δροσερή αύρα μετριάζει αισθητά την τροπική ζέστη, από την έπαυλη δε έχει κανείς την σπάνια ευκαιρία, να θαυμάσει το υπέροχο πανόραμα του μαγευτικού κολπίσκου της νησίδας και τις γειτονικές νήσους.

Δεν μου επιτράπηκε να περάσω το συρματοπλεγμα με το οποίο περιβάλλεται η έπαυλη. Παρατήρησα πάντως ότι το συρματοπλεγμα αυτό δεν είναι κ'αν αγκαθωτό. Η φρουρά της έπαυλης διοικείται από το λοχαγό Φίλιπ Λε Γκέ'ιτ. Δεν χρειάζεται σχεδόν καμμιά επιτήρηση των εξορίστων, διότι και εάν εξήρχοντο από το συρματοπλεγμα πού θα πήγαιναν;

Η φρουρά εγκαταστάθηκε εκεί μάλλον για να εμποδίζει τους έξω να εισέλθουν στην έπαυλη, παρά αυτούς που βρίσκονται μέσα για να βγουν έξω.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και ο Επίσκοπος Κερύνειας έχουν ιδιαίτερα δωμάτια, ενώ οι άλλοι δυο εξόριστοι διαμένουν σε ένα.

Σημειώστε ότι ο λοχαγός Γκέ'ιτ που είναι κατά πολύ γηραιότερος από το Μακάριο κοιμάται σε μια σκηνή, ενώ οι άνδρες του μένουν στο γκαράζ.

Οι Κύπριοι έχουν στη διάθεση τους πέντε υπηρέτες, από τους οποίους δυο γυναίκες, μια καθαρίστρια και μια υπηρέτρια.

Αλλα και αυτός ο οικονόμος του Κυβερνήτη της νήσου, είναι στη διάθεση τους.

Οι εξόριστοι παίρνουν το πρόγευμα τους στις

7.30. Τα κύρια γεύματα παρατίθενται στον παραδεισένιο κήπο κάτω από τα θαυμάσια δένδρα.

Οι μελωδικοί ψαλμοί των εξορίστων που τελούν τακτικά λειτουργίες ακούονται πολλές φορές, μέ τη βοήθεια πολλές φορές και της δροσερής αύρας, μέχρι κάτω στο λιμάνι. Το γεύμα δίδεται στη **1** μ.μ., το τσάι στις **4** μ.μ. και το δείπνο στις **8** το βράδυ. Οι εξόριστοι διαλέγουν το "μενού" της ημέρας. Την Παρασκευή δεν τρώνε κρέας και παρακάλεσαν όπως την τρέχουσα εβδομάδα τους δοθούν "νησιτήσιμα" φαγητά, όπως επιτάσσει η θρησκεία τους.

Στο ψυγείο τους υπάρχουν πάντοτε δροσιστικά

ποτά.

Ρώτησα το λοχαγό Γκέϊτ εάν είχε συνομιλίες με τον Αρχιεπίσκοπο.

"Κάθε πρωί, είπε, τους βλέπω και μου βεβαιώνουν ότι όλα είναι εντάξει. Ο Αρχιεπίσκοπος συνήθως μιλά εξ ονόματος όλων διότι γνωρίζει την Αγγλική καλύτερα από τους άλλους.

Μου είπαν ότι είναι ικανοποιημένοι από την εγκατάστασή τους. Ποτέ δεν συζητήσαμε για θέματα, τα οποία θα μπορούσαν να δημιουργήσουν αντιγνωμίες.

Ο Κυβερνήτης μου είπε ότι θα επιτραπεί στους εξορίστους να εξέρχονται στην πόλη για διάφορες προμήθειες "υπό επιτήρηση". Δεν έχουν στη διάθεση τους ραδιόφωνο, αλλά το θέμα αυτό είναι υπό σκέψη.

Ο Μακάριος και οι συνεξόριστοι του, πρόσθεσε ο λοχαγός Γκέϊτ, θα έχουν το δικαίωμα της αλληλογραφίας, αλλά μόνο μέσον της "επίσημης οδού". Επειδή εδώ κανένας δεν γνωρίζει την ελληνική, η αλληλογραφία τους θα ελέγχεται είτε στην Κύπρο, είτε στο Λονδίνο".

Το αεροπορικό ταχυδρομείο φθάνει στις νήσους Σεϋχέλλες με ατμόπλοιο διότι μόνο υδροπλάνο μπορεί να πλησιάσει τις νήσους και υδροπλάνο δεν υπάρχει".

Οι τέσσερις εξόριστοι εγκαταστάθηκαν στο "Σαν Σουσί" όπου οι Άγγλοι τους πρότειναν μάλιστα και επιδόματα. Εκατό πενήντα λίρες το μήνα για το Μακάριο, εκατό για τον Επίσκοπο Κερύνειας και από πενήντα στους Παπασταύρο και Ιωαννίδη. Δεν τα δέχθηκαν εκτός αν αυτά αποτελούσαν εμβάσματα στις οικογένειές τους".

Μετά τη εγκατάστασή τους πρώτη φροντίδα ήταν η εξεύρεση τρόπου εκκλησιασμού. Ο Μακάριος είχε μαζί του τα άμφιά του και ένα σταυρό και έτσι μετέτρεπαν ένα τραπεζάκι που είχαν στη διάθεσή τους σε "Αγία Τράπεζα" και λειτουργούσαν.

Ο Μακάριος λειτουργούσε έχοντας ως Διάκο τον Κυρηναίος, ψάλτη τον Παπασταύρο και καντηλανάφτη τον Ιωαννίδη.

Μια άλλη φροντίδα τους ήταν να ζητήσουν από

την Κύπρο να τους σταλούν τα άμφια του Παπασταύρου και άλλα χρειώδη. Τα άμφια έφθασαν σε ένα μήνα περίπου από την άφιξη των εξορίστων στις Σευχέλλες μαζί με την πρώτη επιστολή από την Κύπρο και με μια εικόνα του Χριστού.

Ένα από τα παιδιά του Παπασταύρου είχε κολλήσει πάνω σε ένα κουτί σε γλυκίσματα που προοριζόταν γι' αυτόν μια εικόνα του Χριστού.

Ο πάτερ Σταύρος την ξεκόλλησε με ευλάβεια και διάβασε πίσω από αυτήν μερικές γραμμές, όπως έγραψε αργότερα στο σημειωματάριο του:

"Πατέρα μας, οι προσευχές μας όσο αδύνατες και αν είναι, μια και γίνονται με πίστιν ελπίζουμε να φθάνουν σύντομα στον θρόνο του Κυρίου και να σε ξεκουράσουν. Τα παιδιά σου".

Ο Παπασταύρος έκλαψε με τη καρδιά του μέχρι που ξεθύμανε. Ήταν η πρώτη επιστολή που έπιαρνε από την οικογένειά του από την Κύπρο.

Το "Σαν Σουσί" όπως ονομαζόταν η έπαυλη που εγκαταστάθηκαν οι εξόριστοι ήταν απομονωμένο από τον υπόλοιπο κόσμο των Σευχελλών. Η ζέστη ήταν πολλές φορές ανυπόφορη, αλλά μαλάκωνε κάπως από τις σκιές των δένδρων μάγκος και την πυκνή τροπική βλάστηση που υπήχε γύρω. Οι αρχές απαγόρευσαν στην αρχή στους εξορίστους κάθε επαφή με τον έξω κόσμο. Έτσι εκεί απομονωμένοι δεν είχαν κανένα νέο τόσο από την Κύπρο όσο και τον έξω κόσμο. Μια εικόνα έδωσε ο Μακάριος σε επιστολή του στο Νίκο Κρανιδιώτη στις **14 Ιουλίου 1956:**

" Πολύ καθυστερημένα φθάνουν αι ειδήσεις εκ του έξω κόσμου διά να διαταράξουν την μακαριότητα του "Σαν Σουσί".

Στην επιμονή των εξορίστων οι Αγγλοι επέτρεψαν όπως τους παραχωρηθεί ένα μικρό ραδιόφωνο για να ακούν τουλάχιστο τις ειδήσεις έστω και από το Μπι Μπι Σι.

Μόλις τους δόθηκε το ραδιόφωνο ο Πολύκαρπος Ιωαννίδης στρώθηκε στη δουλειά. Επέμενε να "πιάσει" τον Ραδιοσταθμό της Αθήνας. Διψούσαν όλοι για

ειδήσεις. Η απόσταση ήταν μεγάλη. Ομως η επιμονή του Ιωαννίδη έφερε στο τέλος αποτέλεσμα.

Αφηγήθηκε αργότερα ο Πολύκαρπος Ιωαννίδης για την επιτυχία του αυτή (29.4.57):

"Τρελλάθηκα από τη χαρά μου. Δεν ήξερα τι έκανα. Είχα ακούσει Ελληνική φωνή. Χόρευα. Υστερα έτρεξα και στους ξυπνούσα ένα, ένα. Με ρωτούσαν τι συμβαίνει. Τους απαντούσα. Σηκωθήτε, έπιασα Αθήνα. Τινάχτηκαν από τα κρεβάτια τους και έτρεξαν στο ραδιόφωνο. Η φωνή ήταν αδύνατη, αλλά καθαρή. Μετά το τέλος της εκπομπής τραγουδήσαμε εθνικά τραγούδια. Ο Παπασταύρος από τη χαρά του χόρευσε καλαματιανό".

Οι Άγγλοι είχαν τοποθετήσει για φρουρά των τεσσάρων εξορίστων έντεκα στρατιώτες υπό την επίβλεψη του Φίλιπ Λε Γκέϊτ που ήταν απόστρατος αξιωματικός του αγγλικού στρατού. Τα μέτρα στην αρχή ήταν πολύ αυστηρά και αργότερα ο Κυβερνήτης των Σεϋχελλών Τρέβορ Ουίλλιαμς προσπάθησε να επιβάλει πιο αυστηρά μέτρα έπειτα από πληροφορίες ότι οι τέσσερις σχεδίαζαν να αποδράσουν τοποθετώντας σκύλους γύρω από την έπαυλη και συρματοπλέγματα. Οι εξόριστοι αντίδρασαν με απεργία πείνας. Η απεργία όμως δεν θα είχε κανένα αποτέλεσμα, αν δεν γινόταν γνωστή στον έξω κόσμο. Έτσι ο Πολύκαρπος Ιωαννίδης έγραψε μια επιστολή που απευθυνόταν στην "Ηστ Αφρικαν Στάνταρτ" και παρακάλεσε κρυφά έναν από τους μαγείρους σαν θα κατέβαινε στην πόλη να την ταχυδρομήσει κρυφά μια και όλες οι επιστολές που έβγαιναν ή έφθαναν στην έπαυλη λογοκρίνονταν από τις βρετανικές αρχές.

Η απεργία άρχισε στις 6 Μαΐου, τη μέρα του Πάσχα, αλλά δημοσιεύθηκε αργότερα. Ομως είχε τα αποτελέσματα της. Ο Πολύκαρπος Ιωαννίδης έγραφε σύμφωνα με τον Φίλιπ Λε Γκέϊτ (ο Μακάριος στην εξορία) απευθυνόμενος στον Λένοξ Μιπόϊντ:

" Δεν είμαστε εγκληματίες Εξοχότατε. Το μόνο μας έγκλημα υπήρξε η έκφραση της αγάπης μας για ελευθερία και η ιδέα της ελευθερίας δεν είναι δυνατό να καταστραφεί με μέτρα, τα οποία έλαβε η

Βρετανική Κυβέρνηση εναντίον μας. Η ιδέα της ελευθερίας δεν είναι δυνατό να ταφεί σε τάφο σιωπής του " Σαν Σουσί" καθώς η Βρετανική Κυβέρνηση φαίνεται να πιστεύει. Ακόμη και σε ένα τάφο το φως της αλήθειας και το πνεύμα της ευγενούς ιδέας της ελευθερίας δεν θα αποθάνουν. Θα ζήσουν και θα συνεχίσουν να ζουν διότι η αλήθεια είναι η ζωή και ως είπε ο Κύριος "η αλήθεια ελευθερώσει ημάς".

Με την παρέλευση των ημερών στις Σευχέλλες τα μέτρα άρχισαν να χαλαρώνουν και τον Αύγουστο επιτράπηκε στους εξορίστους να επισκέπτονται και την Πόλη Βικτώρια, αφού έδωσαν το λόγο της τιμής τους ότι δεν επρόκειτο να αποδράσουν

Μια εικόνα της ζωής των εξορίστων έδωσε στις **29** Αυγούστου ένας άλλος δημοσιογράφος, ο ανταποκριτής των "Τάϊμς" στη νήσο Μαχέ:

"Ο Αρχιεπίσκοπος και οι σύντροφοι του βγαίνουν σε περίπατο στους εξοχικούς δρόμους γύρω από το Σαν Σουσί. Τα δασόφυτα όρη και ύψη υπενθυμίζουν σ' αυτούς λέγουν τα μέρη της Κύπρου.

Μια μέρα ο Μακάριος αναρριχήθηκε στην ψηλότερη κορφή την "Μον Σεύχελλουά" συνοδευόμενος από το διευθυντή του Γεωργικού Τμήματος κ. Ρόμπερτ Ντιμουϊσό. Μολονότι η κορυφή έχει ύψος μικρότερο από **3.000** πόδια, εν τούτοις υπάρχουν περιοχές οι οποίες καθιστούν δύσκολη την αναρρίχηση και αποτελούν δοκιμασία της ανθρώπινης αντοχής. Ο Αρχιεπίσκοπος δήλωσε αργότερα: Τώρα θα αναρριχηθώ σε κάθε κορφή της Μαχέ.

Δυο φορές τη βδομάδα ο κ. Στάνλεϋ Τζόουνς, δημοφιλής Ουαλλός κάτοικος, ο οποίος είναι αυθεντία στην ιστορία και τις συνθήκες των Σεύχελλών έρχεται στο Σάν Σουσί και για πρακτική εξάσκηση με το Μακάριο στην Αγγλική.

Ο Μακάριος έχει στη διάθεση του αυτοκίνητο " Χάμπερ" και μια μέρα πήγε στη θάλασσα και όταν είδε τους κολυμβητές είπε: Εφόσον είμαστε δω θα πρέπει να μάθω κι εγώ κολύμπι.

Σε μια άλλη περίπτωση όταν τον επεσκέφθη ο

γιατρός του ιατρικού Τμήματος δρ Τζόζεφ του είπε: " Πάσχω από υπερβολική υγεία".

Εφόσον ότι έστελλαν οι εξόριστοι στην Κύπρο λογοκρινόταν ο Μακάριος αναγκαζόταν να γράφει ο,τιδήποτε στα γράμματά του, εκτός από πολιτικά θεματα.

Κι' αυτό για να μην αποκόπτονται από τη λογοκρισία. Ετσι έγραφε περί "ανέμων και υδάτων" προς το Νίκο Κρανιδιώτη στις **2.9.56:**

"Ελαβον το πανηγυρικόν τεύχος των Κυπριακών Γραμμάτων το οποίο είναι ωραιότατον... Υπαρχουν και μερικαί τυπογραφικαί αβλεψίαι ως εις την μελέτην του κ. Περσιάνη σελίδα **218** "εξίστατο και ίστατο καυγάζουσα "αντί κραυγάζων.

...Την εξέλιξιν της εν Κύπρω καταστάσεως παρακολουθώμεν εκ του μακρόθεν. Δεν γνωρίζομεν τι τέξεται η επιούσα. Ατενίζομεν όμως πάντοτε με αισιοδοξίας το μέλλον, στηριζόμενοι εις την ελπίδα και την πίστιν μας προς τον θεόν.

Υ.Γ. Από τον τύπον πληροφορούμαι ότι η ζέστη είναι εξαιρετική εφέτος εις την Κύπρον. Σκέπτομαι ιδιαιτέρως τον κ. Πασχάλην, ο οποίος μου έγραψε περί τας αρχάς του καλοκαιριού ότι η ζέστη είναι ανυπόφορος, παραλύουσα σωματικάς και πνευματικάς δυνάμεις. Ευχαρίστως του παρέχω **15**νήμερον άδειαν αν ήδη δεν έλαβε τοιαύτην. Ημείς εδώ λόγω των ανέμων (σιμούν) της εποχής έχομεν τώρα την "ψυχροτέραν" περίοδον του έτους. Με την λέξιν ψυχροτέραν ας μη νοηθή ότι έχομεν κρύο. Απλως δεν είναι μεγάλη ζέστη".

Οι Σεϋχέλλες είχαν χαρακτηρισθεί από ένα Άγγλο συγγραφέα ως ο Κήπος της Εδέμ, όπου ο Θεός είχε τοποθετήσει τον Αδάμ και την Εύα. Θεώρησε μάλιστα ο συγγραφέας αυτός το δένδρο Μάγκο σαν το απογορευμένο καρπό. Τα δένδρα αυτά έχουν την ομοιότητα ζωντανών οργανισμών. Όταν θα κασρποφορήσουν το αρσενικό γέρνει προς το θηλυκό μέχρι να αγγίξει το ένα το άλλο και από την προσέγγιση αυτήν βγαίνει ο καρπός.

Οι Σεϋχέλλες αποτελούν σύμπλεγμα νήσων. Τότε ο πληθυσμός τους ανερχόταν σε **55.000**. Από αυτούς οι **35.000** διέμεναν στη νήσο Μαχέ. Εγγραφε ο Μακάριος στον ανταποκριτή του Αθηναϊκού Πρακτορείου Ειδήσεων στη Λευκωσία Γ. Σπορίδη (**1.10.56**) ο οποίος στο μεταξύ είχε απελαθεί από τους Αγγλους:

" Εις τας Σεϋχέλλας πέρασαν πολλοί και φιλοξενήθησαν ένας Σουλτάνος μετά της αυλής του, από την Μαλαισία, ένας βασιλιάς εκ της Ανατολικής Αφρικής, ενδεδυμένος αντί πορφύρας με δέρμα λεοπαρδάλεως, ο Ζαγλούλ Πασάς της Αιγύπτου και άλλοι.

Ο Αγγλος ο συγγραφέας Τσιαρλς Γκόρτον λέγει ότι αι Σεϋχέλλαι είναι ο Κήπος της Εδέμ και ότι ο καρπός του φοινικοειδούς δένδρου "Ινδοκαρυά της θαλάσσης" που ευδοκιμεί μόνο σε μια νήσο και πουθενά αλλού είναι το λεγόμενο μήλο του Αδάμ.

Δεν θα ήθελα να εκφράσω γνώμην επί της θεωρίας ταύτης. Από τας θεολογικάς μου σπουδάς όμως έχω άλλην ιδέαν περί του βιβλικού Κήπου της Εδέμ. Και εν πάση περιπτώσει προτιμώ την έξοδον από τον παράδεισον αυτόν όπου από επταμήνου φιλοξενούμαι".

Οι μοανδικοί επισκέπτες από τον έξω κόσμο που είχαν οι εξόριστοι στο διάστημα της κράτησης τους ήταν οι Κρίτων Τορναρίτης και Πήαρσον το Δεκέμβρη του **1956** που στάληκαν από την αγγλική Κυβέρνηση για να εξηγήσουν στο Μακάριο το σύνταγμα Ράντγκλιφ.

Κατά την παραμονή τους στις Σεϋχέλλες οι εξόριστοι είχαν αρκετό χρόνο να ασχοληθούν με πολλά πράγματα. Ο Πολύκαρπος Ιωαννίδης ασχολείτο συνήθως με την περιποίηση του Κήπου του Σαν Σουσί. Ο Κυρηνείας διάβαζε συνεχώς. Ο Παπασταύρος έγραφε στίχους και μελοποιούσε τραγούδια. Ο Μακάριος έκαμνε περιπάτους, έγραφε και διάβαζε. Με το διάβασμα γενικά περνούσαν όλοι τις περισσότερες τους ώρες.

Ενα άλλο θέμα με το οποίο ασχολείτο ο Αρχιεπίσκοπος ήταν και η σύνταξη του νέου καταστατικού της Εκκλησίας της Κύπρου. Εγγραφε στο

Μητροπολίτη Κιτίου στις **23.1.1957**:

"Μευτά χαράς έλαβον την από **10.12.56** επιστολήν σας ως και αντίγραφον του Καταστατικού της Εκκλησίας της Κύπρου μετά των εισηγητικών εκθέσεων, επί της συντάξεως του νέου Καταστατικού. Δεν εστάλη όμως το τεύχος του Αποστόλου Βαρνάβα του **1929** εις το οποίον δημοσιεύεται σχέδιον νέου Καταστατικού. Εις την επιστολήν σου ομιλείς περί τεύχους του Αποστόλου Βαρνάβα του **1926**. Αλλά τότε δεν εξεδίδετο νομίζω το περιοδικόν.

Καταγίνομαι εντατικώς με την εκπόνησιν του νέου Καταστατικού. Η όλη εργασία θα απαιτήση δύο περίπου μήνας. Δεν γνωρίζω βεβαίως αν αι αρχαί θα θελήσουν να παρατείνουν ακόμη επί δίμηνον την ενταύθα παραμονήν μας. Δεν θα λυπηθώ αν αναγκασθώ να διακόψω την εργασία".

Ο Μακάριος άρχισε να αντιλαμβάνεται από τις διάφορες ενδείξεις που είχε όπως επίσης και με τα όσα άκουε από το ραδιοσταθμό της Αθήνας και από όσα του είχε πει ο Κρίτων Τορναρίτης, όταν πήγε στις Σευχέλλες για να του εξηγήσει το Σύνταγμα Ράντγκλιφ, ότι η ημέρα της απελευθέρωσης του δεν θα αργούσε. Γι' αυτό έγγραφε στο Μητροπολίτη Κιτίου στην ίδια επιστολή του:

"Πρόσφατοι εξελίξεις και παρασκηνιακή δραστηριότης επί του Κυπριακού με πείθουν ότι το στάδιον της εξορίας μας δεν δύναται να συνεχισθή επί πολύ. Εύχομαι ολοψύχως σύντομον την ημέραν της συναντήσεως.

Μετά των συνεξορίστων ευχαριστούμεν θερμώς διά τας ευχάς σου επί τη εορτή των Χριστουγέννων και τω νέω έτει. Ευχόμεθα όπως το νέον έτος αποβή δι' όλους μας ευτυχέστερον του παρελθόντος. Ευχαριστώ διά τας συγκατηρίους τηλεγραφικάς ευχάς σας επί τη ονομαστική μου εορτή".

Πραγματικά οι ημέρες της εξορίας των τεσσαράρων Κυπρίων δεν θα αργούσαν για πολύ.

Ο πρωθυπουργός της Ελλάδας Κωνσταντίνος Καραμανλής πίεζε ασφυκτικά τους Αγγλοαμερικάνους

για την απελευθέρωση του Μακαρίου τονίζοντας ότι μόνο ο Μακάριος θα μπορούσε να συζητήσει το μέλλον της Κύπρου.

Οι αμερικανοί πείστηκαν ότι αυτή θα ήταν η λύση και στράφηκαν στους Αγγλους, αλλά με το αζημίωτο τους. Εξασφάλισαν από τον Καραμανλή την υπόσχεση ότι σε περίπτωση λύσης θα εγκαθιδρύονταν βάσεις υπό τον έλεγχο του NATO στην Κύπρο. Κι' αυτό μετρούσε πάρα πολύ στην κρίσιμη περίοδο του ψυχρού πολέμου με τη Ρωσία.

Τα πράγματα θα έφθαναν σε καλό δρόμο και στις **28** Μαρτίου, **1957** ανακοινώθηκε ο τερματισμός της εξορίας του Μακαρίου.

Ομως μέχρι την ημέρα αυτή είχαν προηγηθεί πολλά στο παρασκήνιο για την απελευθέρωση του Μακαρίου και των συνξοριστών του.